

УДК 316.74.378

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Колісник Лариса Олексіївна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри історії та політичної теорії Державного вищого навчального закладу "Національний гірничий університет", (м. Дніпропетровськ)

У статті аналізуються основні напрямки та динаміка академічної мобільності студентів в міжнародному освітньому просторі. Виявляються країни – лідери з прийому іноземних студентів та країни, що відправляють найбільшу кількість своєї молоді на навчання за кордон. Аналізується місце України в процесах вихідної та вхідної міжнародної освітньої мобільності студентів.

Ключові слова: академічна мобільність, освітній простір, глобалізація.

В статье анализируются основные направления и динамика академической мобильности студентов в международном образовательном пространстве. Выявляются страны - лидеры по приему иностранных студентов и страны, отправляющие наибольшее количество своей молодежи на учебу за границу. Анализируется место Украины в процессах исходящей и входящей международной академической мобильности студентов.

Ключевые слова: академическая мобильность, образовательное пространство, глобализация.

This article analyzes the main trends and the dynamics of academic mobility of students in international educational space. The countrys-leaders of the reception of foreign students and the countries that send most of their youth to study abroad are identified. The place of Ukraine in the process of outgoing and incoming international academic mobility of students is examined.

Keywords: academic mobility, educational environment, globalization.

Важливою рисою розвитку сучасного суспільства, сфери освіти зокрема, є глобалізація. Процесом глобалізації нині охоплені практично всі національні системи освіти, особливо рівень їх вищої освіти.

Поряд з істотним зростанням кількості вищих навчальних закладів на світовому ринку освітніх послуг посилюється конкурентна боротьба ВНЗ за студентів як всередині країн, так і на міжнародній арені. У розвинених країнах на тлі зниження демографічного потенціалу виникає необхідність переорієнтації ВНЗ на зовнішні ринки. Але до конкуренції за іноземних студентів все активніше долучаються також і університети менш розвинених країн. Адже ринок освітніх послуг нині є привабливим як з позицій престижу, так і з позицій прибутків. В Європі, крім того, міжнародна академічна мобільність є одним з проявів Болонського процесу, в який включилась і Україна.

Питання академічної мобільності студентів давно привертають увагу багатьох західних науковців. Так, Ф. Альтбах, Х. де Віт, Г. Лаурейс, Х. Ріддер-Сімоенс досліджують проблему типологізації та періодизації академічної мобільності; М. ван дер Венде, Л. Вербік, Б. Вехтер, В. Ласановські, С. Маргінсон, Дж. Найт, Б. Рівза, Я. Садлак, У. Тайхлер вивчають тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності в різних регіонах світу; Б. Вехтер, С. Вінсент-Ланкрін, Ф. Мюхе, Ф. Майнворм визначають мотивацію суб'єктів організації міжнародної академічної мобільності та стратегії рекрутування іноземних студентів до ВНЗ.

Для українських учених проблеми академічної мобільності студентів є принципово новим напрямком досліджень. Наявна література з досліджуваних питань має специфічні особливості – переважно це статті публіцистичного характеру. Серед авторів публікацій наукового характеру слід назвати: К.В. Астахову, Л.Г. Сокурянську, А.І. Мокій.

Помітною подією в розгортанні досліджень з названої проблематики стала Міжнародна науково-практична конференція "Академічна мобільність – важливий чинник освітньої євроінтеграції України", що відбулась в Харкові в 2010 році [1]. Учасники конференції концентрували увагу на розумінні самого феномену академічної мобільності, на форми участі українських студентів у процесі міжнародної академічної мобільності, а також її впливі на розвиток української освіти та країни в цілому.

В той же час, українськими науковцями мало уваги приділяється виявленню напрямків та тенденцій розвитку світового ринку академічної мобільності, недостатньо дослідженими залишаються питання щодо місця та особливостей участі України у цьому процесі. Саме тому метою даної статті є виявлення стану, основних напрямків та динаміки міжнародної академічної мобільності студентів, встановлення позицій і особливостей участі України у цьому процесі.

Основним методом дослідження було обрано порівняльний аналіз статистичних даних. Для виявлення стану та динаміки розвитку міжнародної академічної мобільності студентів використовувалась така система основних показників: сумарна кількість іноземних студентів у різних країнах світу; кількість іноземних студентів у конкретних країнах; частка іноземних студентів конкретної країни від усіх іноземних студентів у світі; частка іноземних студентів від усіх студентів конкретної країни; національний склад іноземних студентів у країні-рецепієнті; кількість студентів, які навчаються за кордоном з конкретної країни-донору; частка студентів, що навчаються за кордоном від усіх студентів конкретної країни.

Протягом останнього півстоліття кількість студентів, які навчаються за кордоном, збільшувалась у світі вражаючими темпами. Так, тільки за 5 років кінця 50-х – початку 60-х років ХХ-го століття цей показник зріс у 3 рази – з 100 до 300 тис. осіб. З 1965 по 1975 роки загальносвітова кількість іноземних студентів зросла у 1,7 рази, досягнувши 500 тис. осіб. У наступні десятиліття даний показник неспинно зростав, досягнувши 3,7 млн. осіб у 2009 р. Всього ж кількість іноземних студентів у світі за останні 50 років зросла більше ніж у 30 разів [2]. В середньому за рік кількість іноземних студентів у світі збільшувалась на 10%. За нинішніми прогнозами до 2020 року масштаб міжнародної мобільності студентів сягне 5,8 мільйонів, а до 2025 року – 8 мільйонів осіб [1, с. 119].

Таблиця 1.

Динаміка зростання кількості іноземних студентів у світі (за матеріалами [3, 4]).

Рік	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2009
Млн. чол.	0,6	0,8	0,9	1,2	1,3	1,9	2	2,3	2,5	2,7	2,9	2,9	3,4	3,7

Цікаво, що за попередніми прогнозами на 2010 р. передбачалось зростання іноземних студентів у світі до 2,8 млн. [5], але, як видно з таблиці 1, цей рубіж було подолано ще в 2005 році.

Відзначимо, що на сучасному етапі світовий простір вищої освіти в аспекті надання освітніх послуг іноземцям характеризується високою концентрацією. Основна частка міжнародної освіти припадає на декілька розвинутих країн Північної Америки та Західної Європи. Недивлячись на те, що іноземні студенти навчаються у ВНЗ більше 140 країн, тільки 7 країн світу відзначаються наявністю 100 тис. та більше іноземних студентів. Більше половини (54%) усіх іноземних студентів навчається в чотирьох англійськомовних країнах: США, Великобританії, Австралії та Канаді [6, с. 194].

Безперечним лідером за кількістю іноземних студентів є США. Як й інші розвинуті країни, США розробляють власні державні програми по залученню іноземних студентів та успішно реалізують їх. В результаті кількість іноземних студентів тут сягає 623,8 тис. [7]. З відривом приблизно у 270 тис. осіб йде Англія. Третє місце займає Німеччина. Далі – Франція, Австралія та Японія. Позиції Китаю останнім часом стрімко зміцнюються, і ця країна за кількістю іноземних студентів вийшла на 7-ме місце (110 тис.). Далі з відривом у 25 тис. осіб йде Росія та Канада [6, с. 10].

Представлені на рисунку 1 дані про відсотковий розподіл іноземних студентів серед країн-рецепієнтів дозволяє наглядно оцінити позиції основних гравців на сучасному світовому ринку вищої освіти.

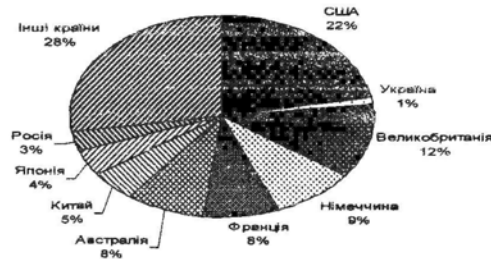

Рисунок 1. Частка іноземних студентів у провідних країнах-рецепієнтах від загальної кількості мобільних студентів в усьому світі (за матеріалами [8]).

Слід зазначити, що нині частка США у світовому ринку вищої освіти, яка в 1989 році сягала 33%, помітно скоротилася. Таке скорочення пояснюється як посиленням візового режиму при в'їзді в цю країну після трагічних подій 11 вересня 2001 року, так і появою нових конкурентів на світовому ринку освітніх послуг. Найменш привабливим місцем для навчання іноземних студентів залишається Латинська Америка і Східна Європа. На Україну припадає не більше 1% іноземного контингенту студентів [8].

Важливим показником світового ринку вищої освіти є національний склад студентів-іноземців, що навчаються в основних країнах-рецепієнтах. В США основна частка в загальній кількості іноземних студентів припадає на громадян з Індії, Китаю, Південної Кореї, Японії, Тайваню, Канади, Мексики. В Англії переважають студенти з Китаю, Греції, США, Німеччини та Франції. У Німеччині найбільша кількість студентів з Туреччини, Китаю, Польщі, Болгарії, Марокко та Росії. У Франції переважають студенти з Китаю і Північної Африки (Марокко, Алжир, Туніс і Сенегал); в Австралії – з Китаю, Гонконгу, Південної Кореї, Індонезії, Малайзії та Японії [9, с. 126-135] (рис.2).

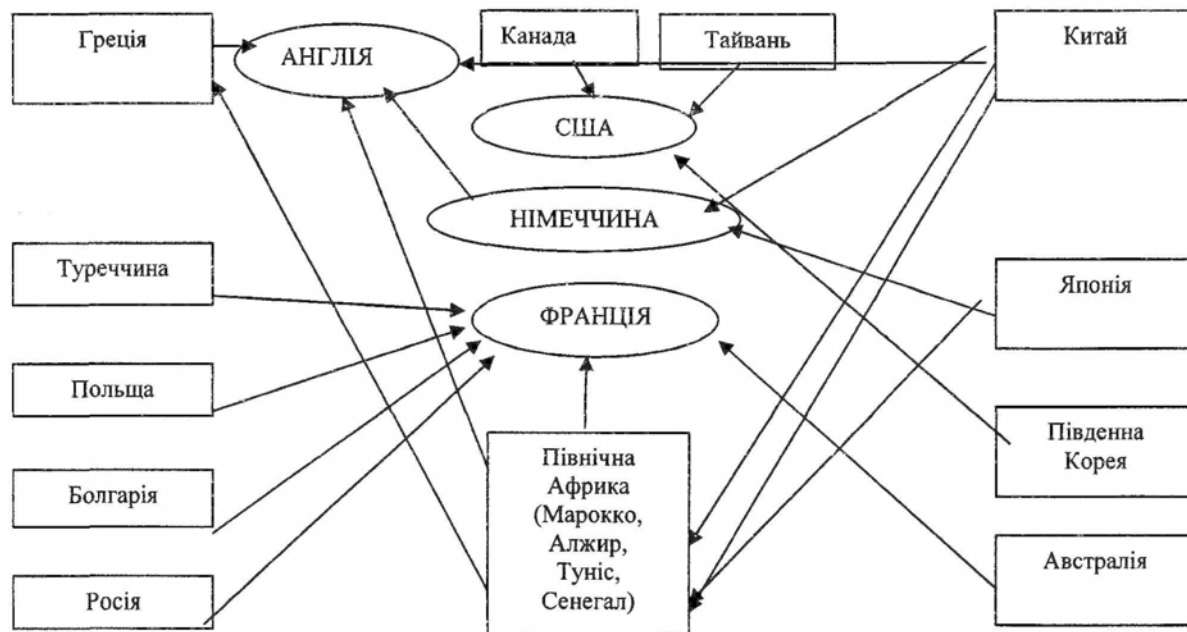

Рисунок 2. Основні країни-донори, що спрямовують своїх студентів на навчання до 4 основних країн-рецепієнтів (за матеріалами [9]).

В Україні нині навчається рекордна за останні роки кількість іноземних студентів - близько 48 тис. осіб з 134 країн світу, зокрема - 6 тисяч з Китаю, 5,5 тисяч з Туркменістану, 4 тис. з Росії, 3,5 тисячі з Індії [10].

Іноземні студенти становлять високий відсоток від загальної кількості студентів у таких країнах, як Австралія (21,5%), Англія (15,3%), Австрія (15,1%), Швейцарія (14,9%) і Нова Зеландія (14,6%). У США цей показник сягає 3,9%, в Україні – близько 2% [2].

За кількістю студентів, що виїжджають на навчання до інших країн, лідирує азійський регіон. Майже половина мобільних студентів світу є вихідцями з цього регіону [11, с. 18]. Далі з великим відривом слідує країни Західної Європи. Потім країни Африки південніше Сахари, країни СНД, арабські країни, Східна Європа і Балкани, Латинська Америка, Північна Америка, Океанія [9].

У відсотковому відношенні показник виїзної мобільності студентів (частка студентів, що навчаються за кордоном від усіх студентів конкретної країни) найвищий у країнах Африки на південь від Сахари. Це пояснюється тим, що в цих країнах немає належної кількості навчальних закладів, а ті, що створені, забезпечують низький рівень освіти. В Джибуті, Кабо Верде і Гвінеї-Бісау, наприклад, кількість студентів, що навчаються за кордоном, перевищує кількість тих, хто здобуває освіту на батьківщині. В свою чергу, Північна Америка характеризується найнижчим відсотковим показником виїзної мобільності. В США він становить всього 0,2%. В Україні цей показник не перевищує 1% [9].

Українських студентів за кордоном навчається більше 25 тис. Вони навчаються переважно у Німеччині (8455), Росії (6922), Польщі (2470), США (1912), Угорщині (1294). Для західних областей

України характерними є виїзди на навчання до Польщі та Угорщини. Більш забезпечені українці виїжджають до Канади та США [12].

Таким чином, дані аналізу процесів світової академічної мобільності студентів дозволяють говорити про зростання потужності даного процесу та про нерівномірний його характер – як за країнами, що спрямовують своїх студентів на навчання за кордон, так і за показниками прийому на навчання іноземних студентів. Країни, що раніше за інших розпочали розробляти ефективну цілеспрямовану політику включення до міжнародного академічного простору, отримують переваги як у людському (соціокультурний капітал), так і в політичному та економічному вимірах.

В цілому за загальними характеристиками розвитку академічної мобільності можна виділити наступні групи країн:

1. Країни, орієнтовані на експорт освітніх послуг. Це розвинуті країни, що мають високий рівень вхідної мобільності разом з низьким рівнем вихідної. До цієї групи можна віднести США, Францію, Німеччину, Великобританію.

2. Країни, орієнтовані на імпорт освітніх послуг – більшість країн, що розвиваються, або з колоніальним минулим. В цю групу також входять Хорватія, Македонія, Грузія, Молдова, Словаччина та ін., які нещодавно стали суверенними державами і відчувають дефіцит висококваліфікованих фахівців.

3. Країни, орієнтовані на імпорт-експорт освіти (з різним рівнем прояву) – більшість неангломовних країн та деякі країни, що розвиваються. До таких країн можна віднести й Україну разом з західним, східним та південним сусідами (Польща, Росія, Туреччина). Поки що названі країни мають низький рівень як вхідної, так і вихідної академічної мобільності. Вони імпортують переважно англомовні високоякісні освітні продукти, пропонуючи певні освітні програми для молоді з країн, що розвиваються, та країн-сусідів.

На завершення відзначимо, що найбільшу вихідну академічну мобільність нині демонструє молодь з країн Африки, розташованих на південь від Сахари. У той же час, молодь країн Північної Америки воліє здобувати вищу освіту вдома. США залишається країною, що приймає на навчання найбільшу кількість іноземних студентів. Проте, найвищі темпи приросту контингенту іноземних студентів нині демонструють такі країни, як Англія, Франція, Німеччина, Австралія, Нова Зеландія, Канада. Найбільший потенціал іноземних студентів знаходиться у Китаї та Індії.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: материалы Международной научно-практической конференции 16-19 ноября 2010. - Харьков: Изд-во НУА, 2010. – 263с. 2 .Кількість іноземних студентів у світі зросла до 3,7 млн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://euroosvita.net/?category=1&id=1248> 3 .Российские студенты за рубежом. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://demoscope.ru/weekly/2009/0387/tema02.php> 4. Число иностранных студентов в мире возросло до 3,7 млн. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://ru.osvita.ua/abroad/news/23141> 5. Гурч Л. Мобільність студентів та професорсько- викладацького складу як фактор підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України в європейському просторі[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=53> 6. Айдрус І.А., Филиппов В.М. Мировой рынок образовательных услуг: Учеб. пособие. – М.: РУДН, 2008. – 194 с.. 7. Экспорт образовательных услуг: состояние, перспективы и стратегии. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.russia.edu.ru/information/analit/official/3971> 8. В Україні навчається біля 50 тисяч іноземних студентів – Є.Суліма [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://www.osvita.com/news/23-11-2010/1290519000> 9. Всемирный доклад по образованию 2007. [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2007/GED2007_rus.pdf 10. Коваленко К. Кількість іноземних студентів, що навчаються в Україні, збільшилася – Табачник [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.golosua.com/ua/main/article/politika/20110316_koличество-zarubejnyih-studentov-obuchayuschih-sya-v-ukraine-uvelichilos-tabachnik 11. Арефьев А. Л. Российские вузы на международном рынке образовательных услуг. – М.: Центр социального прогнозирования, 2007. – 700 с. 12. Освіта за кордоном стає популярнішою серед українських студентів.[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/articles/9617